

Hlavní vědecké výsledky dosažené v PsÚ ČSAV v roce 1991

V roce 1991 bylo uděleno ústavu 5 grantů GA ČSAV a 2 granty získal ústav z mimoakademických institucí (MŠ ČSR; Vojenský grant VÚCO). Z 5 udělených grantů jsou dva roční, jeden dvouletý a dva tříleté. Dále bylo vypracováno a GA odevzdáno 9 nových projektů - žádostí o udělení grantu v roce 1992.

Hlavní vědecké výsledky :

Roční projekty

- téma: Morální vývoj osobnosti dětí a mládeže: kulturní a výchovné trendy

Byl proveden a zhodnocen rozsáhlý výzkum dětí 4 základních škol zaměřený na "lokalizaci kontroly", morální zralost, sociální statut ap. Metoda zjišťování lokalizace kontroly je ověřována a srovnávána ve spolupráci s Max-Planck Institutem v Berlíně. Metoda morálního usuzování byla po úpravě aplikována u 6 skupin adolescentů (dárci krve, náboženské skupiny aj.) jako pilotážní studie. Pokračuje mezikulturní srovnávání obou studií (SRN, USA).

- téma: Subjektivní aspekt interpersonálního chování

Výzkum byl orientován na zjištění vlivu jazyka na percepci interpersonálních charakteristik chování, a to z hlediska jejich obsahu a struktury významu pro subjekt sociální kognice. Práce je významná jak pro objasnění nových aspektů sociální percepce na úrovni teorie osobnosti, tak pro aplikaci v klinické a poradenské praxi.

Dvouletý projekt

- téma: Psychologie sebevraždy

Těžiště práce je v analýze presuicidálního vývoje bilančního sebevraha. Nástrojem analýzy je komparace biografického a patobiografického přístupu při analýze deníků a umělecké produkce významných osobností.

Tříleté projekty

- téma: Mentální reprezentace: teoretický a experimentální výzkum

Byla rozpracována studie usilující o vystižení syntézy současného stavu psychologického poznání v této oblasti kognitivní psychologie a sledující i vystižení tendencí

překonávajících počítačové paradigma, v jehož intencích bylo studium mentální reprezentace ustaveno a rozvinuto. Dále byly provedeny pilotážní studie tří experimentálních projektů, v nichž byly použity testové metody (některé z nich jsou u nás aplikovány ponejprv) a sestaveny metody původní.

- téma: Alexithymie

Provedení pilotážní studie u souboru psychosomaticky nemocných. Studium je realizováno pomocí baterie metod, z nichž některé jsou převzaty ze zahraničních výzkumů. Předpokládá se sestavení intervenčních programů, zajišťujících výcvik alexithymiků v komunikaci s lékařem.

Téma: Variabilita talentovaného chování adolescentů ve vztahu k jejich hodnotové orientaci (grant MŠ) - k 1. 9. 1991 převeden na PF UK;

Téma: Zvyšování sociální, psychické a fyzické odolnosti člověka a malé skupiny z hlediska opatření CO ČSFR.

Téma je zpracováváno interdisciplinárně; využití: sestavení programů pro zvládnání zátěže.

Další výsledky :

- výzkum delikventní mládeže: analýza podmíněnosti delikvence rodinným, situačním a školním kontextem.

Zahraníční vědecké styky

a) Plánované cesty

Z pěti schválených cest do zahraničí byly realizovány pouze dvě (Velká Británie, Švédsko); studijní pobyty v Německu a v SSSR se nerealizovaly, neboť přijímající strana je dodatečně zrušila, jedna cesta se nerealizovala z důvodu onemocnění.

b) Aktivní účast na mezinárodních konferencích v zahraničí i v tuzemsku

- PsÚ zorganizoval 6. Pražskou mezinárodní konferenci "Psychological Development and Personality Formative Processes". Praha, srpen 1991 (104 zahraničních hostů; 9 referujících účastníků - pracovníků PsÚ ČSAV);

- Ekologické symposium (PsÚ ČSAV a AIC Mnichov). Praha, listopad 1991 (3 zahraniční účastníci);
- Letní škola psychologů EAPP Viszegrad, Maďarsko; 2. - 7. 7. 1991 (2 pracovnice);
- Konference 7th European Meeting Psychometric Society, Trier. 28. - 31. 7. 1991 (1 pracovnice);
- Konference britských vývojových psychologů Cambridge, 1991 (1 pracovník);
- Konference IAA (Mezinárodní astronautická asociace) "Man in Space, Kolín nad Rýnem, 1991 (1 pracovník);
- 26. zasedání stálé rady pro kosmickou biologii a medicinu, Kaluga 1991 (2 pracovníci);
- Seminář s mezinárodní účastí "Riziko AIDS" pod záštitou WHO, Brno, 8. - 9. 11. 1991 (1 pracovník);
- Čs.-francouzské symposium o kontrole Země z kosmu. Praha, 1991 (2 pracovníci);
- Essa-Mosa, Wien, listopad 1991 (1 pracovník);
- Konference pracovní skupiny pro kosmickou biologii a medicinu, Petrohrad 1991 (2 pracovníci).

c) Společné mezinárodní projekty

- University of Michigan, prof. D. M. Buss: Mezikulturní výzkum činnostní definice vlastnosti - práce na projektu (5 pracovníků);
- Mezikulturní ověření metody CAMI - Max-Planck Institut für Bildungsforschung, Berlin (1 pracovník);
- Special Interest Group (SIG) v rámci American Educational Research Association (prof. Kurtines a prof. Gewirts) (1 pracovník);
- Kosmický výzkum: téma 4,13: Issledovanie kačestva i na-dožnosti operatorskoj dějatělnosti. Spolupráce s Institutem operatorskoj dějatělnosti. (Spolupráce s Institutem mediko-biologičeskich problem MZ SSSR, Moskva (8 pracovníků, tj. 1,1 plného úvazku);

- Institut of Technology, New York, prof. Roy de Carvalho: humanistická psychologie - příprava společné přehledové studie (1 pracovník);
 - Universität Bielefeld, Fakultät für Psychologie und Sportwissenschaft, prof. dr. A. Agleitner: Transkulturní taxonomický výzkum jazyka osobnosti (5 pracovníků);
 - Výzkumný ústav lesnický, ERTI Budapešť a katedra psychologie a logiky Tartuské univerzity (Tartu): metodologický přístup k psychické a pracovní způsobilosti (1 pracovník);
 - Výzkumný ústav lesnický, Sallaspils (Lotyšsko) a Výzkumný ústav lesnický Helsinky (Finsko): neuropsychická zátěž při práci (1 pracovník).
- d) Členství pracovníků v mezinárodních vědeckých komitétách a redakčních radách odborných periodik
- International Academy of Family Psychology (1 pracovník);
 - ISBBD - International Society for the Study of Behavioral Development (2 pracovníci);
 - AME - Association for Moral Education (1 pracovnice);
 - Mezinárodní sémiotická společnost (2 pracovníci);
 - International organization of Psychophysiology, Montreal (1 pracovník);
 - ISCRAT - Mezinárodní společnost pro výzkum činnosti (1 pracovnice);
 - IAA - International Academy of Astronautics, Paris (1 pracovník);
 - International Academy of Aviation and Space Medicine, Lisabon (1 pracovník).

Spolupráce s vysokými školami

Osm pracovníků ústavu externě učilo na VŠ (zajišťovali výuku na FF UK, HF AMU, PeF UK, ČVUT, FF MU v Brně). Jeden pracovník je autorem publikace, která v r. 1991 vyšla a vhodnou příručkou pro výuku vývojové psychologie. Jedna pracovnice je autorkou 2 kapitol celostátní učebnice z dějin psychologie.

Stav vědecké výchovy

Psychologický ústav má k 31. prosinci 1991 1 interní aspirantku, 1 vědeckou aspiranturu realizovanou na školícím pracovišti, 1 pracovníci realizující PGDS na FF UK v Praze, 3 účelové vědecké aspirantury a 8 externích aspirantur. Během roku 1991 byla jedna interní aspirantura na žádost aspirantky zrušena a 3 externí aspirantury byly převedeny na Pedagogickou fakultu UK.

Další výsledky činnosti PsÚ ČSAV

a) Vydávání vlastních časopisů

- Československá psychologie
- Bulletin Psychologického ústavu ČSAV.

b) Dlouhodobé projekty mimo granty

- Psychologický výkladový slovník (zpracování 2.100 hesel, 47 autorů); práce byla dočasně přerušena.
- Archiv psychodiagnostických metod (cca 320 položek).
- Vytváření databáze pro výzkum osobnosti a "já" se zvláštním zřetelem k sémantice. Slovník adjektiv - 1.500 údajů (5 pracovníků).
- Fond materiálů longitudinálního výzkumu (300 - 500 osob v rozmezí 0 - 18 roků), který byl koordinován Mezinárodním centrem pro výzkum dítěte v Paříži (1 pracovnice).
- Dokumentační centrum pro výzkum suicidia - katalogizováno 300 položek (1 pracovník).
- Kosmický program (dříve Interkosmos) téma 4,13: Rozpracování způsobů a metod hodnocení stavu a efektivnosti činnosti operátora v systému "člověk-stroj" (8 pracovníků, 1,1 úvazku).

c) Zapojení ústavu do expertizní činnosti pro centrální orgány

Vypracování expertízy k soudně znaleckým psychologickým posudkům pro Ministerstvo spravedlnosti.

Strukturální a personální změny v PsÚ ČSAV realizované
v roce 1991

V roce 1991 došlo k těmto změnám v Psychologickém ústavu ČSAV:

- a) oddělení sociální psychologie, které mělo pracoviště na Úvoze, bylo přestěhováno do Husovy ulice a pronájem místností na Úvoze byl zrušen;
- b) od 1. 5. 1991 byl ústav rozšířen o pracoviště pro výzkum zátěže a stressu, jež bylo dříve součástí Fyziologického ústavu ČSAV (Prosecké pracoviště). V současné době tvoří toto pracoviště samostatnou pobočku PsÚ ČSAV, v pobočce je k 31. 12. 1991 zaměstnáno 9 pracovníků (8 pracovních úvazků).
- c) V dubnu 1991 došlo k reorganizaci ústavu: byli propuštěni odborně slabší pracovníci, odešli i ti, kteří svým tématickým zaměřením nebyli schopni přizpůsobit se nové koncepci ústavu.

Personální složení ústavu k 31. 12. 1991

Psychologický ústav ČSAV (pracoviště Husova ul.) má 25 pracovníků, z toho 12,5 psychologů. Pobočka ústavu v Brně má 10 pracovníků, z toho 8 psychologů, pobočka Prosek má 9 pracovníků, z toho 1 psycholog.

Hlavní tématické okruhy činnosti Psychologického ústavu ŽSAV

- Procesuální a obsahová analýza kognitivní složky specificky lidské interakce.
- Morální vlastnosti a morální vývoj osobnosti v dětství a dospívání: prosociální chování.
- Lidská agresivita a možnosti její regulace v rodině a ve škole.
- Osobnost a její vývoj v kontextu interpersonálních vztahů v malých společenských skupinách.
- Vyrovnávání osobnosti se sociálně-psychologickými stressory.

1) Celková koncepce PsÚ, pobočky Brno a stručná charakteristika
výzkumných výsledků v roce 1991

a) Výzkumná koncepce

Ve výzkumné koncepci "Psychologie současného člověka z aspektu seberozvoje jeho osobnosti a mezilidských vztahů" navázala pobočka na svoje dřívější tematické zaměření (které se však v minulém režimu nemohlo rozvinout do plné a nezkrácené šířky), tj. na problematiku psychologie osobnosti. Za centrální téma zmíněné koncepce byly zvoleny mechanismy a procesy prožitku, jimiž se člověk vytváří jako osobnost, zejména ve smyslu různých postojů k vlastnímu "já", k sebehodnocení a seberealizaci i ke svému sociálnímu okolí. Metodologicky výzkumná koncepce předpokládá konfrontaci rozmanitých přístupů a systematickou sondáž možností syntézy těchto rozdílných přístupů.

b) Dosažené výsledky

b1) Řešitel grantu 82502 "Psychologie sebevraždy" (plánovaného na období 2 roků - 1991/2) se zaměřil na vypracování psychologické koncepce sebevraždy tzv. bilančního (tj. nepatologického) typu z aspektu dlouhodobé probíhajícího presuicidálního vývoje. Cílem výzkumného úkolu je vypracování psychologické koncepce bilanční sebevraždy, a to prostřednictvím původní metodiky komparační analýzy biografického materiálu (zejména deníků a dopisů) a uměleckého i filozofického díla tvůrčích osobností se suicidálními tendencemi.

V roce 1991 byl shromážděn, kriticky utříděn a syntetizován podkladový materiál z obecných východisek problematiky: výskyt sebevraždy, statistika, vymezení základních pojmů, kritické zhodnocení některých výzkumných přístupů. Shromážděný podkladový materiál ukázal jednak na složitou biologickou, psychologickou a sociálně kulturní podmíněnost sebevraždy, jednak na skutečnost, že biologicky podmíněný pud sebezáchovy je sekundárně formován (zejména u tzv. bilanční sebevraždy) ideovou, hlavně hodnotovou složkou. Tento poznatek otevírá nové možnosti psychologického výzkumu hodnotových postojů prostřednictvím analýzy literárních (uměleckých) a filozofických projevů sebevrahů.

b2) Cílem grantového projektu u 82504 "Subjektivní aspekt interpersonálního chování" (plánovaného na 1 rok) bylo postihnout subjektivní aspekt interpersonálního chování a interpersonálních charakteristik osobnosti, analyzovat vliv osobnostních charakteristik a jazykových prostředků popisu sociálního prostředí na atribuci a sémantickou reprezentaci tohoto prostředí a jejich možnou interakci. Byly provedeny tři na sebe navazující empirické studie. Za nejdůležitější považujeme následující zjištění: Posuzování frekvence vlastního interpersonálního chování závisí na úrovni temperamentových, kognitivních a interpersonálních charakteristik. Tyto charakteristiky mají relativně nízký vliv na posuzování frekvence interpersonálního chování ostatních. Struktura významu vlastností, které si člověk přisuzuje, se odlišuje od struktury významu vlastností, které si nepřisuzuje. Vlastnosti osobnosti - temperamentové, interpersonální i kognitivní - mají vliv na sémantický profil interpersonálního chování. Vlastnosti osobnosti mají vliv i na strukturaci sémantického prostoru mentální reprezentace vlastního interpersonálního chování i interpersonálního chování okolí: obecné významové dimenze jsou u osob s různými osobnostními charakteristikami různě spojeny a navíc jsou doplňovány významovými dimenzemi, které jsou relativně specifické v závislosti na osobnostních charakteristikách; posuzování frekvence vlastního sociálního chování i sociálního chování ostatních i jeho význam je ovlivňován jazykovými faktory. Byly zjištěny rozdíly jak v sémantickém profilu, tak i ve významové struktuře interpersonálního chování, vyjádřeném adjektivy a verby.

2) Zahraniční vědecké styky

Před rehabilitací pracoviště v rámci bývalého ÚVSV byla potlačována mezinárodní spolupráce. Nyní se pracovníci zapojují do mezinárodních společností a zapojili se do pěti mezinárodních projektů.

Aktivně se zúčastnili mezinárodních konferencí v zahraničí a v tuzemsku:

Letní školu EAPP, Viszegrad, Maďarsko, absolvovali dva pracovníci;

jedna pracovnice se aktivně zúčastnila 7th EMPS v Trevíru; jeden pracovník se zúčastnil semináře s mezinárodní účastí "Riziko AIDS" v Brně.

Pracovníci jsou členy následujících vědeckých společností:

- European Association of Personality Psychology;
- European Association of Psychological Assessment;
- Gesellschaft für Klassifikation;
- Classification Society of North America;
- International Federation of Classification Societies;
- International Council of Psychologists;
- International Society for Theoretical Psychology.

3) Vědecká výchova a spolupráce s vysokými školami

Jedna pracovnice získala hodnost kandidáta věd. Tři pracovníci jsou ve vědecké výchově: dva z nich jsou školeni na FF MU Brno, jedna pracovnice na FF KU Praha (postgraduální distanční studium).

V současné době probíhá spolupráce s katedrou psychologie FF Masarykovy univerzity v Brně, především formou účasti na výuce (pět pracovníků pobočky) a konzultační a posudkové činnosti (dva pracovníci). Tato spolupráce bude zakotvena připravovanou smlouvou.

4) Hlavní tematické okruhy činnosti v roce 1992

Bude vypracována syntetická studie "Psychologie sebevraždy", které ukáže tento polosociální jev v jeho složité psychologické, sociální a kulturní podzíněnosti. Pro výzkum bude využito analýzy osobních dokumentů (zejména deníků) tvůrčích umělců a filozofů se sebevražednými tendencemi.

Vliv osobnostních charakteristik a jazykových faktorů na sémantickou reprezentaci interpersonálního chování: analýza vlivu a interakce.

Výzkum vlivu dispozičních charakteristik osobnosti, zejména temperamentu, na sebepojetí.

Diferenciace faktorů výkonové motivace vlivy dispozičních faktorů a celkového životního zaměření.

Taxonomický výzkum jazyka osobnosti.